

Steffens Henrich (1773-1845)

Przyrodnik, filozof i poeta

Urodził się 2 maja 1773 roku w Stavanger w Norwegii. Od wczesnego dzieciństwa w jego charakterze łączyła się odziedziczona po ojcu, chirurgu wojskowemu, energiczność z powagą i pobożnością matki, w wyniku czego z jednej strony pragnął poznawać świat i przyrodę, z drugiej – skłonny był do rozmyślań, spekulacji i poetyckich wzlotów wyobraźni. Ojciec Steffensa często zmieniał miejsce pobytu, rodzina mieszkała kolejno w Trondheim, Helsingor, Roskilde i wreszcie w Kopenhadze, gdzie zmarła matka Steffensa.

Jego wykształcenie wskutek częstych przeprowadzek miało liczne luki, jednak nie przeszkodziło mu to w rozpoczęciu w roku 1790 studiów na Uniwersytecie w Kopenhadze. Początkowo zamierzał studiować teologię, ale pod wpływem lektury dzieł Buffona i Linneusza zdecydował się na nauki przyrodnicze, szczególnie zaś mineralogię. W roku 1792 przy poparciu Towarzystwa Przyrodniczego w Kopenhadze wyjechał zbierać mięczaki na zachodnich wybrzeżach Norwegii i w drodze powrotnej na Morzu Północnym ledwo uszedł z życiem z katastrofy, którą opisał później w formie opowiadania. Kilka następnych lat spędził u boku swego ojca w Hamburgu i Rendsburgu, zaś w roku 1796 habilitował się na Uniwersytecie w Kilonii, gdzie napisał też obszerną pracę poświęconą mineralogii.

Dużą rolę odgrywały już wtedy jego zainteresowania estetyczno-literackie i filozoficzne – zgłębiał pisma Fichtego, Kanta i Spinozy, zaś najtrwalsze wpływ na jego poglądy wywarła praca Wilhelma Schellinga „Ideen zu eine Philosophie der Natur”. W roku 1798 duński minister Schimmelmann przyznał mu stypendium, dzięki któremu mógł wyruszyć przez góry Harzu i Erfurt, częściowo dyliżansem, częściowo na piechotę, do Jeny. Przez wiele tygodni prowadził badania geognostyczne w Lesie Turyńskim, później zaś wrócił do Jeny i zawarł tam liczne znajomości. Przede wszystkim poznał Schellinga, z którym połączyła go przyjaźń trwająca przez całe ich późniejsze życie, a ponadto miał okazję poznać Friedricha Schlegla, Johanna Gotlieba Fichtego, zyskał przychylność Goethego i był życzliwie przyjęty przez czołowych literatów ówczesnych Niemiec.

W roku 1799 wyjechał do Freibergu, by pod kierunkiem Wernera pogłębić swoją wiedzę geologiczną. Idee Wernera w połączeniu z filozofią Schellinga zaowocowały wydaną przez Steffensa w roku 1801 pracą „Beiträgen zur inneren Naturgeschichte der Erde”. Dwa kolejne lata spędził on w Danii, gdzie założył w tym czasie rodzinę. W roku 1804 objął katedrę filozofii przyrody, fizjologii i mineralogii na Uniwersytecie w Halle, gdzie szybko zaprzyjaźnił się z Schleiermacherem, Wolfem i Reilem. Jego wykłady wywierały duże wrażenie i przyciągały licznych słuchaczy, wśród których był też późniejszy profesor geologii Uniwersytetu Wrocławskiego,

Carl von Raumer. Po klęsce Prus pod Jeną i Auerstädt Uniwersytet Halle z polecenia Napoleona został zamknięty i przez następne dwa lata Steffens mieszkał u przyjaciół w Hamburgu i Lubece. W roku 1808 wrócił do Halle i na otwartej ponownie, ale z trudem egzystującej uczelni podjął wykłady dla nielicznych słuchaczy.

Ponieważ kontaktował się z kręgami nastawionymi wrogo do Napoleona i Francuzów, znalazł się pod obserwacją francuskich agentów i po nieudanej próbie wywołania powstania, jaką podjął major Ferdinand Schill, najbezpieczniejszym wyjściem było dla niego przeniesienie się do Wrocławia. Na otwartej właśnie uczelni przygotował do zajęć Instytut Fizyki, rozpoczął wykłady z fizyki i filozofii, opracowywał podręcznik mineralogii, a równocześnie bacznie śledził bieżące wydarzenia polityczne. Gdy w lutym 1813 roku we wrocławskiej „Schlesische Zeitung” ukazała się odezwa króla Fryderyka Wilhelma III wzywająca do wojny z Francuzami, Steffens wygłosił na uniwersytecie płomienną mowę, która sprawiła, że niektórzy profesorowie wraz z dużą częścią studentów zaciągnęli się w szeregi pospolitego ruszenia. Sam Steffens, jako entuzjasta Prus, choć miał już 40 lat, zaciągnął się również, wziął udział w bitwach pod Grossgörschen, Bautzen, Wartenburgiem i Lipskiem, odznaczony został Żelaznym Krzyżem, a na uczelnię powrócił dopiero w roku 1814, po zajęciu Paryża.

Brał aktywny udział w życiu Uniwersytetu Wrocławskiego, w roku akademickim 1818/19 był dziekanem Fakultetu Filozoficznego, zaś w latach 1821/22 oraz 1829/30 pełnił obowiązki rektora. Poza fizyką i filozofią przyrody wykładał również geografę, zaś po odejściu Carla von Raumera, również geologię i mineralogię, przy czym jego dorobek mierzyc należy nie tyle rezultatami badań, co wpływem, jaki jego poglądy wywierały na licznych słuchaczach jego wykładów, wśród których było wielu późniejszych tak wybitnych przyrodników, jak Constantin Gloger,

August Henschel, Augustyn Kaluza, Carl Rudolf Mentzel i Felix Rendschmidt. Szereg opublikowanych w tym czasie opowiadań i wierszy nacechowanych głęboką religijnością znacznie powiększył jego dorobek literacki. Przez szereg lat był członkiem Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej, które w roku 1832 wyróżniło go godnością członka honorowego. W roku 1822 wydał swoją „Antropologię”, w której człowiek jawił się jako mikrokosmiczne odzwierciedlenie Uniwersum oraz jedność natury i ducha, a traktowane bardzo swobodnie zagadnienia fizyczne, geologiczne i fizjologiczne ilustrowały rozwój świata od czynników nieorganicznych do moralności i świadomości religijnej, przez co dzieło to wzbudziło tyleż zachwytów, co sprzeciwów.

W późniejszym okresie Steffens wdawał się często w zażarte spory i konflikty natury religijnej, w wyniku których czuł się w środowisku uniwersyteckim Wrocławia coraz bardziej osamotniony. Dzięki wstawiennictwu ówczesnego następcy tronu, późniejszego króla Fryderyka Wilhelma IV, przeniesiony został w roku 1832 do Berlina, gdzie prowadził wykłady z filozofii natury, antropologii i filozofii religii. Ostatnie większe dzieło, „Christliche Religionsphilosophie” opublikował w roku 1839. W latach 1840-44 wydana została we Wrocławiu jego obszerna, 10-tomowa autobiografia. Zmarł 13 lutego 1845 roku w Berlinie.

Ważniejsze prace:

1797 – Über die Mineralogie und das mineralogische Studium. Altona.

1801 – Beiträge zur inneren Naturgeschichte der Erde. Freiberg.

1805 – Drei Vorlesungen über Hr. Gall's Organenlehre. Halle.

1806 – Grundzüge der philosophischen Naturwissenschaft. Berlin.

1809 – Über die Idee der Universitäten. Berlin.

1811-1824 – Vollständiges Handbuch der Oryktognosie. 5 Bde. Halle.

1819-1821 – Karikaturen des Heiligsten. 2 Bde. Leipzig.

1821 – Einige Höhenmessungen im Riesengebirge. W: Schriften I. Breslau.

1821 – Geologische Ansichten zur Erklärung der späteren Veränderungen der Erdoberfläche.

Ibid.

- 1821 – Was kann Schlesiens für Naturgeschichte durch die Einwohner geschehen? *Corresp. Bl. Schl. Ges. vaterl. Kultur.*
- 1822 – Anthropologie. 2 Bde. Breslau.
- 1823 – Über die Thier-Versteinerungen und fossilen Knochen der aufgeschwemmten Gebirge. *Bull. Naturwiss. Sect. Schles. Ges. 9.*
- 1829-1835 – Polemische Blätter zur Beförderung der speculativen Physik. 2 Hefte. Breslau.
- 1837-1838 – Novellen. 16 Bde. Breslau.
- 1839 – Christliche Religionsphilosophie. 2 Bde. Halle.
- 1840-1844 – Was ich erlebte. 10 Bde. Breslau.

Źródła:

Möller J. 1893. *Allg. Deutsche Biogr.* 35. S. 555-558.

Pater M. 1997. *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918.* Wrocław. S. 58, 65-67, 76, 83, 138, 182, 190, 191, 199, 210, 214, 225, 226.

Rosenstock E. 1931. *Schlesische Lebensbilder IV.* Breslau. S. 264-280 (portret).